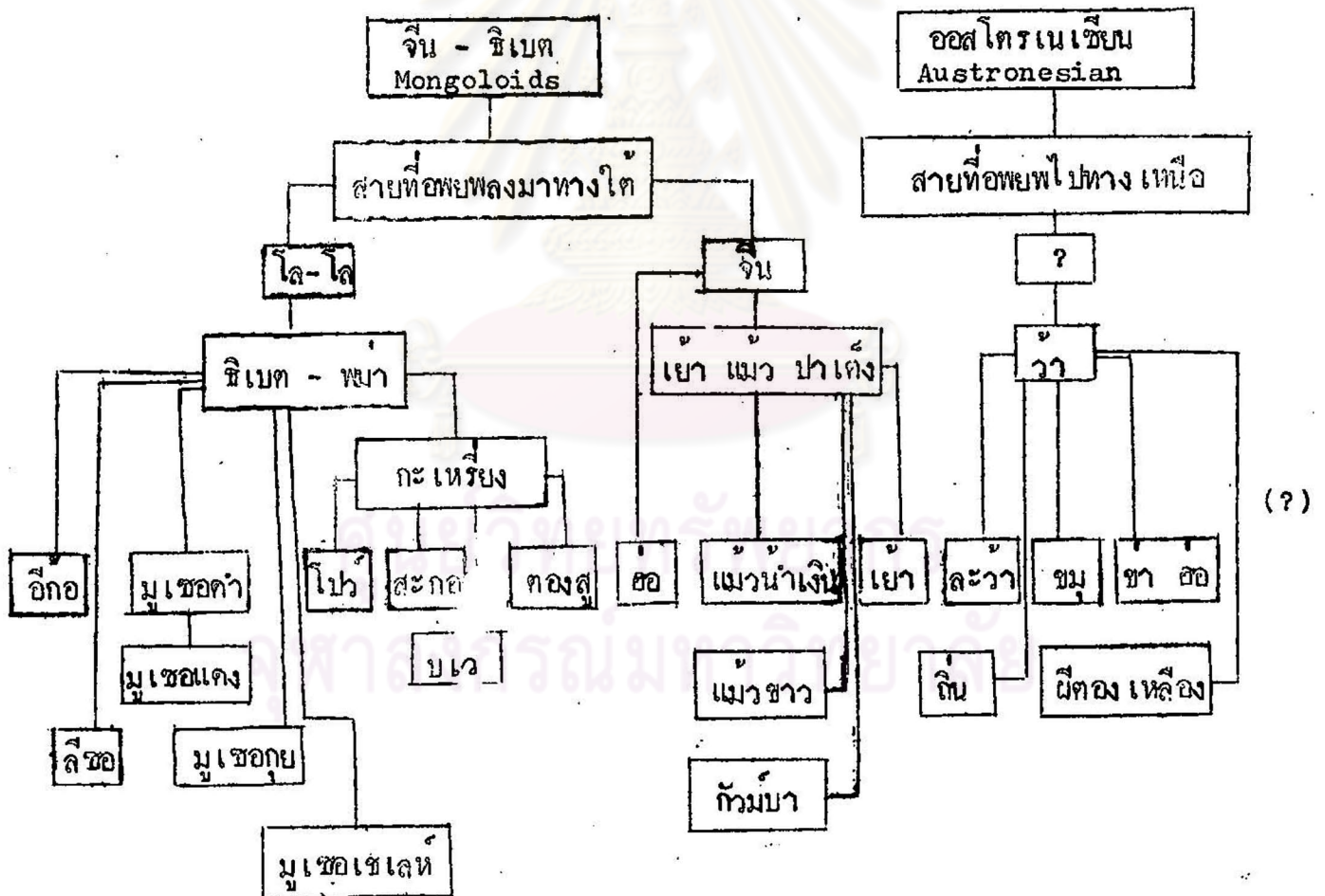

การสำรวจและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พื้นฐานเดิมก่อนอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

สำหรับถิ่นที่อยู่เดิมของชาวเขาทั้ง 6 เผ่า ซึ่งเป็นชนชาติในตระกูล Sino-Tibetan Stock อาจจะถูกแบ่งตามสายที่อพยพลงมาได้ 2 ทาง ตามแผนภูมิแสดงไว้ในรายงานของ Gordon Young ดังนี้คือ

สายแรก เป็นพวกชนเผ่าทิเบต-พม่า (Tibeto -Burman) ซึ่งได้แก่ ลีซอ อีโก และกะเหรี่ยง สันนิษฐานว่าเมื่อราว 1000 ปีก่อนคริสตกาล บรรพบุรุษของพวกนี้มีถิ่นฐานเดิมอยู่แถบทิเบตและจีนตอนใต้ สืบเชื้อสายมาจากพวกโล-โล และโนซีโนสมัยโบราณ (Lolo-Nosu) เมื่อถูกบีบบังคับจากเจ้าของถิ่นจึงได้เริ่มอพยพจากถิ่นกำเนิดลงใต้ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของยูนาน และไกวเจาตอนเขตเหนือของทพเขาสาละวิน แล้วอพยพไปทางตะวันตกเข้าไปอาศัยอยู่ตามแนวเขาของรัฐคะฉิ่น ระหว่างแถบบริเวณพรมแดนพม่าตอนเหนือกับจีน บางพวกก็กระจายไปทางตะวันออก จนถึงฝั่งแม่น้ำโขง เข้าไปในรัฐเขตฉานหรือไทยใหญ่ของพม่า บางพวกก็กระจายไปทางตะวันออก จนถึงฝั่งแม่น้ำโขง เข้าไปในรัฐเขตฉานหรือไทยใหญ่ของพม่า บางพวกอพยพเข้าไปในลาวและอพยพลงใต้อีกเรื่อย ๆ แล้วเข้าสู่ประเทศไทยทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ ในปัจจุบันจำนวนส่วนใหญ่ของพวกลีซอ มูเซอและอีโก ยังคงอาศัยอยู่ในระหว่างยูนานตอนใต้กับพม่า บนภูเขาระหว่างตอนเหนือของลุ่มน้ำสาละวินและแม่น้ำโขง ประมาณกันว่ามีผู้อยู่ประมาณ 317,000 คน มูเซอประมาณ 139,000 คน และอีโกประมาณ 100,000 คน ซึ่งเมื่อเทียบกับจำนวนที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทยแล้วนั้นจะเห็นว่ายังเป็นจำนวนน้อยคือ 10,200 คน 15,050 คน และ 25,200 คน ตามลำดับ⁹

สำหรับกะเหรี่ยงก็เป็นชาวเขาที่สืบเชื้อสายทิเบต-พม่า และมาจากกลุ่มโลโล (Lolo) เช่นเดียวกับลีซอ มูเซอ และอีโก พวกกะเหรี่ยงเดิมตั้งรกรากอยู่แถบบริเวณแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศพม่ากับลาว ต่อมาได้เคลื่อนย้ายไปทางตะวันตกและทางใต้เข้าสู่พม่า และกลับเข้าสู่ไทยทางด้านตะวันตกตามบริเวณพรมแดนคานที่อยู่ติดกับประเทศพม่า จากเหนือจดใต้ตลอดแนว ประมาณกันว่าในปัจจุบันมีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงอยู่ในประเทศไทยราว 71,500 คน นับเป็นชาวเขากลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย¹⁰

⁹Gordon Young, The Hill Tribes of Northern Thailand (USOM, 1961), p. 7.

¹⁰Ibid., p.92.

กลุ่มที่สอง ไค่แก่วัว แกะ และป่าเต็ง ซึ่งมีความใกล้ชิดและ รั่วไหลทาง วัฒนธรรมมาจากจีนมาก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายหรือการทำรังชีพ ชาวเขากลุ่มนี้ส่วนใหญ่ พูดภาษาจีนได้ดี ประมาณว่า เมื่อ 2,000 ปีก่อนคริสตกาล ชาวเขาเผ่าเผ่าอาศัยอยู่ตามริม แม่น้ำเหลือง แถบบริเวณมณฑลไค้วเจา มณฑลยูนนาน มณฑลฉุนหน่า และมณฑลกวางสีในประเทศ จีน แต่ได้รับความบีบคั้นจากการขยายอำนาจของจีน ซึ่งปรากฏตามประวัติศาสตร์ว่า ได้มีการ สู้รบกันหลายครั้ง ถึงแม้พวกเขาจะได้รับ การปราบปรามทุกครั้ง จีนก็ไม่สามารถจะรวม ชาวเขาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจีนได้ จักรพรรดิจีนหลายองค์ได้พยายามแทรกซึมพวกเขาร้อย่าง สันติวิธี โดยขยายการปกครองและส่งเจ้าหน้าที่ไปอยู่บนเขาก็ไม่ได้ผล แม้กระทั่งต่อมาจีนได้ เปลี่ยนนโยบายโดยใช้การทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ มีการกำหนดเขตและการประหารชีวิตแก่ พวกที่ขัดขืน ก็ไม่ได้ผล และชาวเขารู้สึกว่าตนถูกบุกรุกกรรณ จากหลักฐานปรากฏว่า เริ่มการ สู้รบอย่างรุนแรงและถี่ขึ้น พ.ศ. 2099 เป็นต้นมาพวกชาวเผ่า เริ่มรู้สึกหมกหมองที่จะอยู่อย่าง เอกเทศในแดนดินจีน จึง เริ่มอพยพทางใต้เข้าสู่เขตตั้ง เกี้ยวและฉวนเมื่อศตวรรษที่ 23 และ 24 และอพยพลงใต้มาเรื่อย ๆ เข้าสู่ประเทศลาว และบางส่วนเข้าสู่ประเทศไทย ทางจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ น่าน ตาก เพชรบูรณ์ และพิษณุโลก ในปัจจุบันกลุ่มเผ่าที่ ลงมาใต้สุดอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ เพียง 300 กิโลเมตรเท่านั้น เผ่านี้ถือว่าเป็นพวกนักบ ญชาชั้นเยี่ยม พวกนี้ได้มีส่วนช่วยสู้รบในลาวและเวียดนาม¹¹

เย้า นับเป็นชาวเขาอีกเผ่าหนึ่งซึ่งได้สร้างวัฒนธรรมประจำกลุ่มของตนมาแล้ว ประมาณ 2,500 ปี มีถิ่นฐานเดิมอยู่แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางสี พวกเขามีประวัติการ อพยพเช่นเดียวกับเผ่า คืออพยพจากผืนแผ่นดินจีนลงใต้เข้าสู่ตั้ง เกี้ยวและลาว เย้าเพิ่งเข้าสู่ ประเทศไทยเมื่อไม่นานนี้ทางจังหวัดเชียงราย¹²

¹¹Ibic., p. 46.

¹²กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย, รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจ และสังคมของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2509, หน้า 8.

สำหรับ Pateng Group หรือฮ้อ หรือจีนยูนาน พวกนี้มีเชื้อชาวเขาแท้ที่เกี่ยว แรก
เริ่มพวกนี้เป็นกลุ่มพ่อค้า (Caravan Traders) จากประเทศจีนตอนใต้ ซึ่งรู้จักกันในนาม
หรือชาวจีนมุสลิม ซึ่งขึ้นไปค้าขายบนภูเขา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่และภาษานี้
ไปจากชาวเขาโดยทั่ว ๆ ไป¹³

สภาพของชาวเขา

ชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีวิถีทางดำรงชีวิตบางอย่างแตกต่างไปจากคนไทยทั่วไป
ชาวเขาพวกนี้อาศัยอยู่กระจัดกระจายในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือและภาคอื่น ๆ
รวม 20 จังหวัด 81 อำเภอ อยู่บนภูเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 400 - 1,500 เมตร
เป็นเนื้อที่ประมาณ 150,000 ตารางกิโลเมตร โดยเฉพาะทางภาคเหนือชาวเขาอาศัย
อยู่ตามบริเวณที่เกิดของต้นน้ำลำธารของแม่น้ำในที่ราบภาคกลาง อาชีพและทัศนคติของชาว
เขาเหล่านี้ บางครั้งจำเป็นที่ทางการของประเทศไทยจะต้องเอาใจใส่ช่วยเหลือเป็นพิเศษ

ประชากรของชาวเขา

ชาวเขาที่มีอยู่ในภาคเหนือและภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยมีประมาณ 23 เผ่า¹⁴
แบ่งออกได้เป็นเผ่าใหญ่ ๆ 6 เผ่า คือ แม่ เย้า ลีซอ อีกอ มูเซอ และกะเหรี่ยง ชาวเขา
ในประเทศไทยมีอยู่ประมาณ 500,000 คน จากการสำรวจของคณะสำรวจสหประชาชาติ
ตามอาณาบริเวณที่มีการปลูกฝิ่น ในปี 2508 - 2509 ปรากฏว่าเฉพาะทางภาคเหนือมีประ-
ชากรชาวเขาอยู่ 275,249 คน 48,123 ครอบครัว 2,717 หมู่บ้าน ในจำนวนนี้

¹³Pataya Saihoo, "The bulletin on Narcotics," The Hill Tribes of Northern Thailand and The Opium, Vol.15, No.2 (April-June, 1963), p. 36.

¹⁴ทวีป คำทรงสิทธิ์, "ชาวป่าชาวเขาในประเทศไทย," ปัญหาชาวเขาในประเทศไทย (โรงพิมพ์เสนาธิการทหาร, กองบัญชาการทหารสูงสุด, พิมพ์อีกสำเนา, 2515), หน้า 9.

เผ่ากะเหรี่ยงมีมากที่สุด คือร้อยละ 44.8 และจีนมณฑลเสฉวน คือร้อยละ 2.3 ความหนาแน่น
ของประชากรชาวเขาตัวเนียบ 2.5 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร ตามหลักทางมนุษยวิทยา
สามารถแบ่งชาวเขาได้เป็น 2 พวกคือ

ก. พวกที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกับจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan Stock) ได้แก่
พวก แมว เย่า

ข. พวกที่สืบเชื้อสายมาจากทิเบต-พม่า (Burmese-Tibetan Stock) ได้แก่
พวก มูเซอ อี้อ และกะเหรี่ยง

ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้เพิ่งจะอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อไม่นานมา
นี้เอง ยกเว้นกะเหรี่ยง

สภาพความเป็นอยู่ของชาวเขา

เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับชาวเขา ควรได้ทราบที่มาและ
สภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยสังเขปดังนี้

1. เผ่าแมว¹⁵ (เรียกตามมติของคณะกรรมการชาวเขา) แมวอพยพมาทางลาว
มากกว่าด่านรัฐฉานของประเทศพม่า มีแมว 50,000 คนเศษ ส่วนมากอาศัยอยู่ในเขตจังหวัด
เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก ลำปาง น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ เลย ชาว
แมวอยู่บนภูเขาที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 4,000 ฟุตขึ้นไป ได้อพยพมากกว่า 60 ปีแล้ว
แมวมียากที่สุดกในจังหวัดน่าน

ชาวแมวในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 3 เผ่าย่อย คือ

แมวขาว แต่งกายมีแถบขาวติดทาบอยู่ปลายแขนเสื้อ ผู้หญิงสวมกระโปรง
สีขาวย ไม่มีลวดลาย มีมากกว่าแมวดำและแมวลาย

แมวดำ ชอบแต่งกายด้วยชุดสีดำมากกว่าสีอื่น ผู้ชายสวมเสื้อเปิดให้เห็นท้อง

แมวลาย ผู้ชายสวมเสื้อยาวถึงเอว กางเกงสีดำถึงตาตุ่ม ผู้หญิงสวมกระโปรง
จีบ เป็นคอกลีเหลืองสีขาวยเล็ก ๆ โปกศรีระทวยผาหลาย บางคนสวมเสื้อลายดอก

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

แม้ทั้งสามเผ่าพูดภาษาเดียวกัน ภาษาพูดบางคำคล้ายภาษาจีน บางคำผิดกัน แม้จะรู้ภาษาจีนมากกว่าภาษาอื่น ถัดมาคือภาษาลาว-ไทย ซึ่งแสดงว่าชนเผ่านี้อพยพมาจากดินแดนจีน มาอยู่ในประเทศลาวก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในประเทศไทย

หน้าที่ของภรรยาชาวเผ่านี้ต้องปรนนิบัติสามีและทำงานทุกชนิด เช่น ตักน้ำ ทำข้าวปรุงอาหาร เลี้ยงสัตว์ เก็บพืช ถางหญ้า ทำไร่ กรีดยาง ทอผ้า ผู้ชายจะมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย นั่งบนตั่งจับน้ำชา สูบของยาน้ำพันควัน สนทนากับแขก ภรรยากลับมาจากไร่ยังคล้องดินป้อนสามีให้สูบ ถ้าภรรยาหากินคนเดียวไม่พอ หรือไม่มียุทธชาย สามีมีสิทธิ์หาภรรยาเพิ่มได้อีกหลาย ๆ คน จนกว่าจะช่วยกันทำมาหากินพอเลี้ยงดูกัน

2. เผ่ากะเหรี่ยง (ยาง)¹⁶ กะเหรี่ยงเข้ามาอยู่ในประเทศไทยประมาณ 300 ปี เป็นชาวเขาเผ่าที่มีจำนวนมากที่สุด ซึ่งมีประมาณ 12,300 คน อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ มี เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และมีอยู่ประปรายในจังหวัดแพร่ ลำปาง ลำพูน

กะเหรี่ยงตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 1,500 เมตร พวกกะเหรี่ยงย้ายที่อยู่เสมอ แต่ย้ายไปบริเวณใกล้ ๆ เช่น ถ้าหัวหน้าบ้านตายจะย้ายบ้านไปห่างจากที่เดิมประมาณ 5 ฟุต

กะเหรี่ยงในประเทศไทยแบ่งเป็น 4 เผ่าย่อย คือ

1. เผ่าสะกอ (ยาง เมียง ยางคอบ ยางแป่ ยางกะเลอ ยางขาว) กะเหรี่ยงเผ่านี้ยังมีการแบ่งย่อยออกเป็น 2 พวกคือ

ก. ยาง เมียงหรือกะเหรี่ยงที่ราบ ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามป่าหรือที่ราบ

ข. ยางคอบหรือยางแป่หรือยางกะเลอ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในป่าลึกหรือเนินเขา

2. เผ่าโหว่ (โหว่ ยางเหยียน) ชอบอยู่ตามพื้นที่ราบ

3. เผ่าวอย (บเว่ แม่ระ สะแยะ กระเหรี่ยงแดง ยางแดง) อาศัยอยู่ตาม

พรมแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นส่วนใหญ่

002808

4. แม่ของสู (ต้องสู กะเหรี่ยงคำ ต้องตู พะโล) ชอบอยู่ปะปนกับพวกไทยใหญ่ ไทยเขินตามจังหวัดชายแดน โดยเฉพาะในเขตอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน กะเหรี่ยงนิคมกามีผิวเกือบเมือเกือบ กะเหรี่ยงไม่ชอบลูกนอกสมรส การตายของกะเหรี่ยงจะมีงานรื่นเริงกัน ทำให้ผู้ชายกับผู้หญิงมีโอกาสมาพบกันในตอนนี้ กะเหรี่ยงเป็นเผ่าแรกที่รู้จักการอนุรักษ์หน้าและเงิน

3. แม่เย้า¹⁷ (แซเย้า เย้าฮัน หม่าน) มีอยู่ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน น่าน ลำปาง พวกเขาในประเทศไทยมีมากกว่า 12,000 คน 80 หมู่บ้าน 1,300 หลังคาเรือน อยู่บนภูเขาเหนือระดับน้ำทะเล ระหว่าง 3,000-4,000 ฟุต บ้านของพวกเขาใหญ่โตกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ รูปร่างหน้าตาและวัฒนธรรมคล้ายพวกจีน มีการอาบน้ำ ชักเสื่อ นอนอยู่เสมอ เป็นชาวเขาที่มีศีลธรรม วัฒนธรรมและการศึกษาคึกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ บางคนส่งบุตรหลานมาเรียนในกรุงเทพมหานคร พวกเขาใช้ภาษาและตัวหนังสือจีน¹⁸

ผู้หญิงเย้าเมื่อแต่งงานแล้ว มีสภาพดังทาสของสามี งานทุกอย่างเป็นหน้าที่ของภรรยา เช่น การทำไร่ เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงม้า ปรงอาหาร หาฟืน เลี้ยงเด็ก ฯลฯ ถือว่าภรรยาเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งของสามี เมื่อสามีตายหญิงต้องอยู่ปรนนิบัติบิดามารดาของสามี หากมีชายอื่นมาชอบพอรักใคร่ ก็ต้องสู้ออกบิณฑบาตของสามีเดิม มีราคาตัวเกี้ยว 2 เท้าของการแต่งงานครั้งแรก ผู้ชายเย้ามีภรรยาได้ 3-4 คน การทะเลาะกันระหว่างสามีภรรยาไม่มี เพราะภรรยาต้องเชื่อฟังภรรยาหลวง นับถือเหมือนมารดาบังเกิดเกล้า

4. แม่ลีซอ¹⁹ (แซลีซอ) คำว่า "แซ" แปลว่าชาวจีนกลางตามความหมายของภาษาไทยใหญ่ พวกลีซออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อประมาณ 5 ปีที่แล้ว มีมากในเขตจังหวัด

¹⁷ทวีป คำรงค์ชัย, เรื่องเดิม, หน้า 3.

¹⁸ชอบ คชานันท์, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวเขาเผ่าเย้า (เอกสารอบรมครูโรงเรียนชาวเขา, ภาคศึกษา 8, พิมพ์อักษรณ์, 2513), หน้า 6.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, เท้าเดียวกัน.

เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลีซอมีหลายตระกูล เช่น เปี้ยะเผ่า (แปลว่าฝั่ง) หรือซิมหัว, ลีซอเผ่า (ไม้) งวงเผ่า (ปลา) วัวเกีย (ทราย) เสนจาง เสนญู เสนลือ เสนจ้อ เสนมี เสนยาง เซงวอง เซงลี้ เซงเลี้ยว เลาลีหรือลีจา ฯลฯ จำนวนลีซอในประเทศไทยมีมากกว่า 20,222 คน รวม 50 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 15-50 หลังคาเรือน รวมอพยพเข้าซึ่งสูงกวาระดับน้ำทะเลระหว่าง 4,000-5,000 ฟุต

ลีซอเป็นพวกชอบอพยพเรร่อนไปหลายดินแดน และใช้ชีวิตสังคมกับชนหลายชาติหลายเผ่า ภูมิลำเนาจีนฮ่อ มูเซอ ก่อ ไทยใหญ่ และภาษาถิ่นภาคเหนือของไทยด้วย ผู้หญิงลีซอหัวผมแสกกลาง เกล้ามวยไวข้างหลัง แล้วโพกผ้าสีดำผืนใหญ่ และนิยมใช้สีกุศจากผากกว่าชาวเขาเผ่าอื่น หม่อมสาวชาวลีซอชอบแสดงความรักกัน ณ ครกกระเดื่องตำข้าว กลางลานบ้านหรือบริเวณใกล้เคียง ๆ กัน ความสุขของผู้ชายชาวลีซอผูกไว้เป็นคำโคลงแปลว่า "ใจสู้รบ ใจหน้าชา รับประทานอาหาร และรวมประเวณี" ทุกคนเกิดความทุกข์จากสิ่งเหล่านี้

5. เผ่าอีโก้²⁰ (อะชา) ชาวอีโก้ได้เข้ามาอยู่ตอนเหนือสุดของประเทศไทยเมื่อประมาณ 60 ปีมาแล้ว แต่เป็นจำนวนเล็กน้อย เข้ามามากในระยะเวลา 20 ปีนี้ มีประมาณ 30,000 คน 90 หมู่บ้าน ๆ ละ 30 - 80 หลังคาเรือน

ชาวอีโก้มีอยู่ในเขตจังหวัดเชียงราย การแต่งกายผู้ชายไว้ผมจุกเดี่ยวตรงกลางศีรษะ โพกผ้า สวมเสื้อกางเกงสีดำแบบจีน ผู้ชายมีภรรยาหลายคนไม่ได้ มีเรือนไม้ชนม ชาวอีโก้มีหลายตระกูล เช่น ตระกูลฮามอ อาเชอ มูรี ลีจ้อ มาเยอ ซิมือ นารี อามี มาเว ฯลฯ พวกที่อยู่ในประเทศไทยเป็นตระกูลมูรีกับมาเยอ

สุนัขดำเป็นอาหารโปรดของชาวอีโก้ นิยมใช้ค้อนกับค้อนเกียรทึที่ไปเย็บเย็บกลางลานดินในหมู่บ้าน เรียกว่าลานสาวกอด ใช้เป็นที่เต้นรำ และหนุ่มสาวกอดรักสัมผัสฝากรักกัน เมื่อคู่ใดถูกใจกันก็จูงมือกันไปชมสรวงกลางพื้นที่นหรือตามขอนไม้ ตามบริเวณนั้นได้ เขาถือว่าการเกิดมาโตเป็นสาวแล้ว จึงแสวงหาความสุขกับชายหนุ่มเสียก่อนแล้วจึงคอยแต่งงาน

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2 - 3.

6. เผ่ามูเซอ²¹ (ลาฮู) ภาษาไทยใหญ่แปลว่าพรานป่า อยู่ในประเทศไทยประมาณ 16,000 คนเศษ ในเขตจังหวัดเชียงราย ลำปาง เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก ชาวมูเซอตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลระหว่าง 3,000-4,000 ฟุต

ชายและหญิงมูเซอ มีลักษณะฐานะและการทำงานเท่าเทียมกัน ถือคติว่าเมื่อมีท้องฟ้า เขียว แดดขึ้น ก็ยกมือไหว้ไหว้ไหว้ เมื่อยเขียว ชาวมูเซอชอบการเต้นรำมาก ชอบเต้นรำเป็นหมู่ ๆ พร้อมเพรียงกัน

ชาวมูเซอแบ่งออกเป็น 4 เผ่าย่อย คือ

6.1 มูเซอแดง (ยี-ยา-ลาลามา) ความหมายของคำนี้มาจากเสื้อผ้าของผู้หญิง ซึ่งชอบชลิด้วยผ้าสีแดง กว้างขนาดผ่ามีแขน เสื้อสีค่านั่นเอง ตั้งบ้านเรือนอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล ระหว่าง 3,000-4,000 ฟุต ชาวมูเซอไม่ชอบหวิเม่ อาบน้ำ ชำนาญในการล่าสัตว์มาก สามารถล่าสัตว์ใหญ่ ๆ ทยหมาไม้ หัวหมาหมู่บ้านเรียก"ละกอ" กับ "ปู้จอง" ปู้จอง มีหน้าที่ทางศาสนา มีอิทธิพลเหนือหัวหมา บางหมู่บ้านหัวหมากับปู้จอง เป็นคนๆเดียวกัน ชอบสูบฝิ่น

6.2 มูเซอดำ (ลาฮูนา) ชอบแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำมากกว่าสีอื่น ในปีหนึ่งจะมีพิธีอาบน้ำเพียงครั้งเดียว มีการเลี้ยงอาหารและเต้นรำฉลอง พวกนี้ไม่ชอบสูบฝิ่น

6.3 มูเซอกุ้ย (ลาฮูลี, ลาฮูลวง) ชอบสะพายดาบหรือหมีมีคัสันประจำ มีความชำนาญในการใช้ดาบมาก บ้านเรือนสร้างแข็งแรงกว่ามูเซออื่น มีการแต่งกายสองแบบ แบบหนึ่งแต่งกายคล้ายมูเซอแดง อีกแบบหนึ่งแต่งกายคล้ายเผ่าลีซอ มูเซอกุ้ยมีจำนวนน้อยกว่ามูเซออื่น

6.4 มูเซอเซเล (ลาฮูนาเมียว) การแต่งกาย ภาษาพูด คล้ายมูเซอดำ ผู้ชายมีภรรยาหลายคนได้

7. เผ่าถิ่น (ละฉิม, ซถิ่น) เป็นชาวเขาที่มีเพียงหมู่บ้านเดียวที่อำเภอระ (Rae)

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

จังหวัดน่านสำรวจเมื่อปีค.ศ. 1961 มีประชากรประมาณ 18,900 คน²² สมาชิกในครอบครัว มีประมาณครอบครัวละ 6 คน พบพบอยู่ในประเทศไทยนานกว่า 40 ปี

ชาวถิ่นแ่งกายแบบชาวพื้นเมืองจังหวัดน่าน แต่สีของเครื่องแต่งกายยังนิยมแบบเดิม อยู่คือ แคง เหลือง และดำ²³ ชาวถิ่นนี้ทำงานหนัก เดิมคือนช่างชา มีใบหน้าเศร้าๆ และมีลักษณะคล้ายชาวขมุมาก²⁴

8. เฒ่าลัวะ เป็นชาวเขาที่อยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ ส่วนใหญ่จะอยู่ทางตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน และทางตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอขุนยวม ส่วนอำเภออื่นมีกระจุกกระจาย ชาวเขาเผ่านี้เดิมตั้งบ้านเรือนห่างออกไปจากตัวเมือง เป็นหมู่บ้านของพวกเขาเอง โดยเฉพาะ

ชาวลัวะนับถือผี เวลาจะปลูกพืช สร้างบ้านเรือนหรือเจ็บไข้มีการฆ่าสัตว์เลี้ยงเซ่นผี

วัฒนธรรมและประเพณีของชาวเขา

ชาวเขาทุกเผ่ามีความยึดมั่นเป็นอันเดียวกันในชุมชนร่วมเผ่า เห็นได้ชัดในรูปของเครื่องแต่งกาย ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ชาวเขาเหล่านี้จะรักษาลักษณะประจำเผ่าของตนไม่เปลี่ยนแปลง และจะแต่งงาน ภายในเผ่าเดียวกันเท่านั้น ไม่มีการแต่งงานข้ามเผ่า ยกเว้นมุเซอ ลีซอ อีกอ เพราะอยู่ในตระกูล พม่า-ชิเบตด้วยกัน แต่ก็พบน้อยมาก ชาวเขานิยมแต่งงานแบบ Polygamy (ัวเดียวเมียเดียว)

ระบบครอบครัวมี 2 แบบ

1. แบบ Nucleus Family คือ ในบ้านเดียวกันมีสามี ภรรยาและบุตรซึ่ง

²²Gordon Young, op.cit., p.65.

²³Ibid., p. 66.

²⁴Ibid., p. 67.

มุขมนตรีแบบนั้น

2. แบบ Extended Family คือในยาม คียวกันมี พ่อ แม่ บุตร ที่ยังไม่
แต่งงานและพวกบุตรชายที่แต่งงานแล้วซึ่งพวกเฒ่าและ เหย้านิยมแบบนี้

ความ เชื่อถือ

ชาว เขาแพมทุกเผ่า นับถือ โสครกลางและมีปีศาจมากมายหลายชนิด การคำรังษีของ
พวกเขาส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับผีประเภทต่าง ๆ แม่แต่การตั้งบ้านเรือนและ เลือกที่ทำการก็ขึ้นอยู่กับ
ผีที่เขาเชื่อถือ ผู้ประกอบพิธีกรรมถึงกล่าวนับ เป็นบุคคลสำคัญในสังคมของเขา ฉะนั้นจึงใคร่ขอ
กล่าวถึงความ เชื่อของ แต่ละ เผ่า ซึ่งจะมีผลกระทบกระ เทือนต่อการทำงานของ เจ้าหน้าที่รัฐบาล

ด้านความ เชื่อถือในสังคมของพวกเผ่าแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ระดับสูงสุดเรียกว่า
ผีฟ้า ซึ่ง เชื่อว่าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งหลาย มีอำนาจทั้งในทางคุณและ โทษต่อมนุษย์ ผู้ใดทำดี
เมื่อตายผีฟ้าจะให้อยู่ในสวรรค์ คนทำชั่วจะต้องตกนรก ระดับรองลงมาได้แก่ผีหมู่บ้าน หมู่บ้าน
แห่งหนึ่งจะมีผีประจำอยู่รูปหนึ่งซึ่งจะคุ้มครองให้ชาวบ้านร่มเย็น มีระดับต่ำที่สุดได้แก่ผีบรรพบุรุษ
ซึ่งจะคอยปกป้องรักษาให้ครอบครัวมีความสุขสบาย²⁵ ผีบรรพบุรุษนับว่าสำคัญและใกล้ชิดกับ
ชาวเขาเผ่าเผ่ามาก ประเพณีที่สำคัญ ๆ มักจะ เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษทั้งสิ้น ฉะนั้นจึง ไม่น่าแปลก
ใจที่ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพจะเป็นพิธีที่ใหญ่ที่สุด นอกจากนี้ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งชาวเขาเผ่าถือ
ปฏิบัติ พวกเขาเชื่อว่ามีผีรูปหนึ่ง ๆ ประจำอยู่ ควบคุมให้ปฏิบัติและลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืน

สำหรับพวกเขาความ เชื่อถือคล้ายคลึงกับเผ่า คือนับถือผีฟ้าและผีบรรพบุรุษมาก เชื่อ
ว่าเป็นผีที่ใหญ่และนิยมเซ่นสรวงด้วยหมูและไก่อยู่เสมอ พวกเขานิยมเก็บภาพวาดผีที่สำคัญ
เล็กๆไว้ และจะนำมาแขวน เมื่อมีพิธีสำคัญ ๆ นอกจากนี้พวกเขายัง เชื่อว่ามีผีอีกประเภทหนึ่ง
ซึ่งไม่ให้คุณ คอยแตงร้าย จึงต้องทำพิธีเซ่นสรวงเพื่อเอาใจอยู่เสมอๆ

สำหรับพวกญะโฮ พวกนี้เชื่อถือผีและวิญญาณมากมาย และผู้ประกอบพิธีนับว่ามีอิทธิพล

²⁵ ภัคคี ชมภูมิ่ง, ชาวเขาเผ่าเผ่าในประเทศไทย, (คัดจากวิทยานิพนธ์เรื่องสถาบัน
ผู้นำและการปกครองตัวเองของชาวเขาเผ่าเผ่า), หน้า 17.

เหนือคนในเผ่าเดียวกันมาก เชื่อกันว่าวิญญาณอยู่ในโลกนี้ก่อนมนุษย์ และมีอำนาจเหนือมนุษย์ โดยแบ่งวิญญาณออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทแรกเรียก "ดูบชา" เป็นผู้เมตตาปรานี และจะลงโทษผู้กระทำความชั่ว ประเภทที่สองเรียก "นี" ซึ่งอยู่ประจำบ้าน ป่า และน้ำ โดยปกติแล้ววิญญาณนี้จะไม่มุ่งร้ายต่อมนุษย์ แต่ถ้าไม่เขนสรวงอย่างเพียงพออาจบันดาลให้เจ็บป่วยถึงตายได้ ประเภทสุดท้ายเป็นวิญญาณของบุคคลที่ตายผิดธรรมชาติ เช่น ถูกเสือกัก ตกต้นไม้ เรียกว่า "เซมาตเงะ" แปลว่าตายไม่ดี วิญญาณประเภทนี้เป็นวิญญาณร้าย ต้องขับไล่ให้พ้นในหมู่บ้านของตนทุกแห่งจะต้องมีผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อถึงดังกล่าวอย่างน้อย 1 คน คือ ป่อกู แต่ถ้าวัดจะให้ครบแล้วจะต้องมีถึง 5 คน คือ ป่อกู²⁶ ชาลาป่า ลาชอปา อาจารย์ และคาโซมา ตามลำดับ

อีกก็เชื่อว่าทุกสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่แลรักษา แม่แต่ต้นไม้ใบหญ้า พระเจ้าของเขา ก็คือความว่างเปล่าอันมองไม่เห็นตัวตน และเชื่อว่าความว่างเปล่า เป็นที่สถิตของดวงวิญญาณแห่งบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว สำหรับวิญญาณที่สถิตอยู่ตามต้นไม้ในป่า เป็นพระเจ้าองค์ดีขึ้นมา ฉะนั้นพวกนี้จึงนิยมเขนสรวงผีไร่เพื่อให้ผีดูแลรักษาไร่แทนตน และบรรดาคาให้พืชผลงอกงาม โดยเลือกต้นไม้ใหญ่ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่สถิตของผีไร่²⁷ พวกอีกก็เคารพสักการะพวกผีใหญ่เพราะถือเป็นตัวแทนของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ มีกาวเขนสรวงบรรพบุรุษซึ่งเรียกว่า "ปิตสา"

ลีสขอเชื่อว่าโลกนี้เต็มไปด้วยผีทั้งดีและร้าย ดวงวิญญาณบรรพบุรุษถือเป็นวิญญาณที่ดีงาม พวกเขาเคารพนับถือมาก ทุกบ้านจะมีแท่นบูชาเรียกว่า "ตานิ" นอกจากดวงวิญญาณบรรพบุรุษแล้ว ชาวลีสขอเชื่อว่าแม่น้ำ ห้วยเขา ป่า มีผีปกปักรักษาอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผีที่โกรธง่าย พวกเขาต้องคอยเอาใจใส่ ไม่ซัดใจผี ไม่สร้างสะพานข้ามแม่น้ำใหญ่ เพราะมีจะโกรธ ก่อนแควตางป่าจะต้องเสี่ยงทายเสียก่อนว่าผีป่าจะพอใจหรือไม่ โดยใช้กระดูกไก่

²⁶Anthony R. Walker, Tribesmen and Peasants in North Thailand, (Proceedings of the First Symposium of the Tribal Research Centre) Chiangmai, Thailand, 1967, p.7.

²⁷ชอบ คธาอนันท์, รายงานการสำรวจชาวเขาเผ่าอีก้อ (พิมพ์อักษราเนา).

เสียดาย บางคราวเคราะห์ร้ายเสียดายได้กระดูกไถลงมาตำ เบื่ออันว่าจะแทะต้องทำอะไร
บริเวณนั้นไม่ได้ ต้องไปหาที่เสียดายใหม่ ในหมู่บ้านก็มีประจำซึ่งจะต้องเขมสรวง เพื่อผีจะ
ได้ปกป้องรักษาโดยการฆ่าหมูและยิงปืนเพื่อไล่ให้ผีเลวตกใจหนีไป ผีก็จะโผล่มากินเครื่องเซ่น²⁸
ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับค่านนี้ใดแก่หมอดีซึ่งจะเข้าทรงเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ มีกรรมวิธีเช่นเดียวกับ
กับคนในพื้นที่ราบ

สำหรับกะเหรี่ยง เชื่อว่าดวงวิญญาณผีป่าหรือบรรพบุรุษของตน เวียนว่ายไปมาและไม่
อยู่ประจำแห่งหนึ่งแห่งใดแน่นอน อาจลอยล่องมาหาเขาได้ในชั่วพริบตาเกี่ยวกับจัดเครื่องเซ่น
สังเวยและอัญเชิญมา โดยปกติแล้วเขาจะทำการเขมสรวง ก็ต่อเมื่อมีผู้หนึ่งผู้ใดปฏิบัติตนผิดไป
หรือไม่ถูกต้องตามประเพณี หรือเจ็บป่วย หมอดีประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้ทำพิธี²⁹ กะเหรี่ยงนับ
ว่าเป็นชาวเขาเผ่าที่มีผู้นับถือศาสนามากที่สุด

นอกจากชาวเขาจะนับถือผีแล้ว ในระยะหลังศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ได้เข้าไป
มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อชาวเขามากขึ้น ในทางศาสนาพุทธนั้น พระภิกษุสงฆ์ไทยได้ขึ้นไปเผย
แผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา ซึ่งเรียกว่า "พระธรรมจาริก" โดยมีวิธีดำเนินงานดังนี้

ทุกปีประมาณเดือนธันวาคม เจ้าคณะอำเภอและจังหวัดจะคัดเลือกพระภิกษุที่สมัครใจ
เสียสละ ขึ้นไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาตามหมู่บ้านที่ศาสนาพุทธและศาสนาอื่นยังเข้า
ไปไม่ถึง พระภิกษุเหล่านี้เป็นคนไทยพื้นราบ จะขึ้นไปปฏิบัติงาน 4 เดือนบ้าง 1 ปีบ้าง นอก
จากนี้ยังมีพระภิกษุสามเณรที่เป็นชาวเขาซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี เข้า
ร่วมเป็นคณะพระธรรมจาริก ออกไปปฏิบัติงานตามเผ่าของตน รวมไปถึงพระธรรมจาริกด้วย
หากมีชาวเขาเลื่อมใสต้องการจะบวชในพระศาสนา ทางพระธรรมจาริกก็บวชให้

²⁸ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ชชาติในเชียงใหม่ พระนคร : คลังวิทยา, 2504,
หน้า 736.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 349.

โดยผู้ที่จะมีบรรพชาต้องมีคุณสมบัติดังนี้³⁰

1. ต้องอ่านออกเขียนได้
2. ต้องบรรพชาไม่น้อยกว่า 1 พรรษา
3. มีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี และไม่เกิน 35 ปี

ภิกษุสามเณรชาวเขาที่บรรพชาแล้ว จะถูกส่งไปรับการศึกษาเล่าเรียนที่ศูนย์ฝึกอบรมพระพุทธศาสนาแก่ภิกษุสามเณรชาวเขาที่วัดศรีโสภณ เชียงตุงสฤตพ จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนศาสนาคริสต์นั้น เจมส์ แมคคาธี³¹ กล่าวว่า ในปี ค.ศ. 1897 แมคคิลวารี ซึ่งเป็นหมอสอนศาสนาในหมู่บ้านเชอ ใกล้เคียงอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ได้จาริกไปเผยแพรศาสนาที่อำเภอแม่จัน และที่อื่น ๆ อีก นี่คือจุดเริ่มต้นของการเผยแพรศาสนาคริสต์แก่ชาวเขาในประเทศไทย

ชาวเขาที่นับถือศาสนาคริสต์โดยเฉลี่ยแล้วมีไม่มากนัก ในประเทศไทยมีเผ่าอีกกอนับถือศาสนาคริสต์ประมาณ 10 ครอบครัวยุคเท่านั้น³² ชาวเขาที่นับถือศาสนาคริสต์มากที่สุดกว่าเผ่าอื่น ได้แก่กะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งปีเตอร์ฮันตัน³³ ได้อ้างหลักฐานของพบว่าใน ค.ศ. 1931 กะเหรี่ยงสะกอนับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ 25 ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ

ดังนั้นจึงเห็นว่าในปัจจุบันนี้กะเหรี่ยงนับถือศาสนาพุทธและคริสต์มาก แต่ถึงกระนั้นการนับถือผีของเขาก็นับว่ามีอยู่

³⁰ ประสิทธิ์ จิตวิวัฒน์, คู่มือการปฏิบัติงานสำหรับเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาและส่งเสริมชาวเขาเคลื่อนที่ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (พิมพ์อัสส่าเนา), หน้า 14-15.

³¹ เจมส์ แมคคาธี อ้างจาก ฟินิจ พิชัยกุลป์, "ประวัติชนเผ่ามูเซอในประเทศไทย," ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชนเผ่ามูเซอ (พิมพ์อัสส่าเนา), หน้า 9.

³² ขอบ ทรายอนันต์, อี้กอ (ศูนย์วิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์, พิมพ์อัสส่าเนา), หน้า 7.

³³ ปีเตอร์ ฮันตัน, กะเหรี่ยงโมในภาคเหนือของประเทศไทย (พิมพ์อัสส่าเนา), หน้า 15.

สภาพเศรษฐกิจของชาวเขา

การอาชีพ

การประกอบอาชีพหลักของชาวเขาอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือการเพาะปลูก และกรรมอาชีพรับจ้าง สำหรับในแบบแรกนั้นให้รายได้ประมาณ 3,200-3,600 บาท ซึ่งนับเป็นรายได้สูงสำหรับการครองชีพของชาวเขาซึ่งไม่มีสิ่งที่จะต้องจับจ่ายใช้สอยนัก นอกจากซื้อเกลือและเครื่องประดับเล็กๆน้อยๆ โดยปกติแล้วพวกผู้ชาย มูเซอ อีกออ แม่ และเย้า มักจะปลูกดินร่วมกับพืชอื่น เช่น ข้าวโพด และถั่ว และมักจะกินที่ใดส่วนหนึ่งเพื่อเพาะปลูกข้าว สำหรับการเพาะปลูกชาวเขาไม่มีเครื่องมือเครื่องไม้มากนัก เขามักจะใช้ไม้เล็ก ๆ ซุกหลุมแล้วหยอดเมล็ดพันธุ์ผักหรือข้าวลงไป แล้วปล่อยให้ตามยถากรรม ถ้ามีฝนเพียงพอก็จะได้ผลผลิตมาก ชาวเขาเพียงแต่คอยดูมิให้วัชพืชขึ้นงอกงามในแปลงพืชมากไปเท่านั้น

ช่วงเวลาในกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมดอาจรวบรวมได้ในรูปปฏิทินการเกษตรของชาวเขา ดังนี้³⁴

มกราคม	-	กรีดยางและ เก็บยางแผ่น ค้ายางในไร่ ขนข้าวเปลือกจากไร่ไปใส่ยุ้งในหมู่บ้าน เลือกที่ดินใหม่เพื่อการปลูกข้าว
กุมภาพันธ์	-	กรีดยางและ เก็บยางแผ่น โค่นและเผาป่าเพื่อเตรียมที่ปลูกข้าวและข้าวโพด
มีนาคม	-	โค่นและเผาป่าเพื่อเตรียมที่ปลูกข้าวและข้าวโพด หมุดดูการเก็บยาง ทนายดูการค้ำขาย ส่วนใหญ่บนเขา
เมษายน	-	โค่นและเผาป่า

³⁴กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย, เรื่อง เกษม, หน้า 22.

- เตรียมการขั้นสุดท้ายสำหรับฤดูหนาว
ปลูกพืชผสม มันฝรั่ง และข้าวโพด
- พฤษภาคม - ปลูกข้าว
ปลูกพืชผสม และพริก
ทางหญ้าในไรข้าวโพด
- มิถุนายน - ทางหญ้าในไรข้าวและข้าวโพด
ปลูกพืชผสม
- กรกฎาคม - ทางหญ้าในไรข้าว
เก็บ เกี่ยวข้าวโพด
เก็บ เกี่ยวพืชที่ปลูกผสม
เตรียมที่ดินสำหรับ ปลูกมัน
- สิงหาคม - เก็บข้าวโพด
เก็บพืชที่ปลูกผสมและมันฝรั่ง
เตรียมที่ดินสำหรับ ปลูกมัน
- กันยายน - ปลูกมันพันธุ์เบา
ปลูกพืชผสม
เกี่ยวข้าวพันธุ์เบา
เก็บพริกและพริกที่ปลูกผสม
- ตุลาคม - ปลูกมันพันธุ์หนัก
ทางหญ้าในไรมัน
เกี่ยวข้าวและตากข้าว
เก็บ เกี่ยวพืชผสม
- พฤศจิกายน - ทางหญ้าในไรมัน
เกี่ยวข้าวพันธุ์หนัก
เก็บพริกและพืชผสม
นวดข้าว

ชันวาคม - กรีทีนและเกินขึ้น
 ทางหญ้าในไร่
 นวดข้าวพันธุ์หนัก
 ขนข้าวเปลือกออกจากไร่ไปเก็บในยุ้ง
 เริ่มฤดูการค้าย

แม่แม่³⁵ แม่เป็นชาวเขาที่มีรายได้สูงสุด โดยเฉลี่ยแล้วจะมีรายได้ประมาณปีละ 3,000-3,500 บาทตลอดครวั แม่ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพในทางเพาะปลูก เช่น ข้าว และปลูกพืชอื่น ๆ มี มัน น้ำเต้า ข้าวโพก พริก หัวผักกาด ปอ คราม ยาสูบและอื่น

กะเหรี่ยง³⁶ กะเหรี่ยงมีอาชีพในทางปลูกข้าว ทำนาทำ แต่พวกอยู่บนภูเขาทำไร่ เลื่อนลอย แต่ละครอบครัวในหมู่บ้านจะมีไร่ข้าว คิคเฉลี่ยแล้ว 2 ไร่ มีผู้ที่ไม่มีที่ดินอยู่ประมาณ 33-35 เปอร์เซ็นต์ ที่จะต้องช่วยเหลือเก็บเกี่ยว เพื่อแลกเปลี่ยนข้าว พวกกะเหรี่ยงสะกอ ที่อยู่หุบเขาสูงมักจะเป็นผู้ที่มีที่ดินเองและปลูกพืชผักต่าง ๆ ซึ่งจะมีประมาณ 60 % การคำนวณ ผลผลิตจากไร่เลื่อนลอย มีความยากลำบาก ทั้งนี้เนื่องจากฝนฟ้าอากาศเจริญเติบโตอยู่เพียงบาง ส่วนของไร่ และไม่ได้ผลเต็มที่ การบริโภคโดยเฉลี่ยในหนึ่งปีของครัวเรือนไร่ข้าวเปลือก 1,234 ก.ก. กะเหรี่ยงบางครอบครัวจะไร่ข้าวปนกับข้าวโพกกับประทาน แต่ที่ใช้ในกรณีนี้ กับชั้นหรือคอกยากจริง ๆ

อีก³⁷ อาชีพสำคัญของพวกอีกคือ การเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอย การล่าสัตว์ ไม่ได้ทำกันเป็นอาชีพสำคัญอย่างชาวมูเซอ พืชที่ปลูกมี ข้าว ข้าวฟ่าง ข้าวเค็ย อ้อย พริก ผัก ถั่ว แดง และกล้วย กล้วยส่วนมากปลูกในส่วนนอกบ้าน ส่วนครัวทำกันน้อย นอก จากนี้พวกอีกก็ยังปลูกยาสูบ ชา และฝ้าย พวกอีกมีการแลกเปลี่ยนข้าว ฝ้าย และแรงงาน

³⁵ ภัคดี ชมภูมิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า 8.

³⁶ ปีเตอร์ อินตัน, เรื่องเดิม, หน้า 13.

³⁷ ชอบ คชาวัฒน์, เรื่องเดิม, หน้า 3.

เช่นการทำโลหะอย่างง่าย ๆ และการรักษาพยาบาลระหว่างหมู่บ้าน รายได้ประจำปีของพวกอีกอ ประมาณ 1,400 บาทต่อปี

มุเซอ³⁸ มุเซอมีวิถีผูกพันอยู่กับเกษตรกรรมตลอดปี ฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง มุเซอทำอะไรเลื่อนลอย และปลูกผืน มุเซอชอบทำการเพาะปลูกขามไหลเขาสูงชัน ส่วนประกอบทางเศรษฐกิจอย่างอื่นก็มีบ้างไม่มากนัก อาทิเช่น การเลี้ยงสัตว์ การล่าสัตว์ และการสะสมของป่า

ลีซอ³⁹ อาชีพของชาวเขาเผ่าลีซอปลูกพืชหลัก 3 ชนิด คือ ข้าว ข้าวโพด และฝิ่น นอกจากนั้นก็ปลูกผัก เผือก มันฝรั่ง มะเขือเทศ พริก ถั่วเหลือง บางหมู่บ้านปลูกข่าและหน่อกล้วย การปลูกข้าวมักจะปลูกในพื้นที่ที่หักร้างทางพงใหม่ ปลูกซ้ำที่เดิมประมาณ 2-3 ปีแล้วก็ทิ้งย้ายไปบุกเบิกที่ดินแห่งใหม่ การปลูกข้าวปลูกในเดือนพฤษภาคม เก็บเกี่ยวต้นเดือนธันวาคม ข้าวโพดปลูกต้นเดือนเมษายน และเก็บผลในเดือนสิงหาคม การปลูกฝิ่นเริ่มหว่านในเดือนกันยายน และเก็บในเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ลีซอเป็นพวกที่มีความขยันขันแข็ง ฐานะความเป็นอยู่ไม่ยากจนเกินไปนัก ทุกครอบครัวมีพอใช้พอกิน

เย้า⁴⁰ เย้าเป็นชาวไร่ที่ขยันขันแข็ง จึงทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดี เย้าทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย ทำการเพาะปลูกแบบโค่นป่า ปลูกข้าวไร่ นับว่าเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันมีผลทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล หรือเกิดน้ำหลากเพราะไม่มีอะไรกักกัน อันจะทำลายทรัพยากร พืชผลของชาวพื้นราบได้ สมัยก่อนการค้าขายเงินทำกันอย่างกว้างขวาง เย้าบางคนรวยมาก แต่ปัจจุบันรายได้ของชาวเขาเผ่าเย้าตกต่ำมาก เพราะรัฐบาลห้ามการสูบและขายฝิ่น

³⁸ พินิจ พิษยกุลป์, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวเขาเผ่ามุเซอ (พิมพ์อัสสาเนา), หน้า 24.

³⁹ ประเสริฐ ชัยพิภลิต, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวเขาเผ่าลีซอ (พิมพ์อัสสาเนา), หน้า 11.

⁴⁰ ชอย คซาอันท์, เรื่องเดิม, หน้า 7.

ถิ่น⁴¹ เป็นชาวเขาเผ่าที่ไม่มีเงินค่าขาย แต่ทำไร่ข้าว ปลูกฝิ่น และพืชไร่อื่น ๆ บางเล็กน้อย เช่น ชา ถิ่นชอบกองชาแต่ไม่มีเงินขายเมี่ยงเลย รายได้เฉลี่ยของชาวเขาเผ่านี้เฉลี่ย 1,000 บาทต่อปี ตลอดครบถ้วน

สรุปสภาพทางเศรษฐกิจของชาวเขาโดยทั่วไป

เป็นระบอบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (Self Suffecient) กล่าวคือชาวเขาจะปลูกข้าวโพด มัน และเลี้ยงไก่ หมู และวัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ฝิ่นเป็นพืชที่ทำรายได้เป็นเงินสดให้แก่ชาวเขามากที่สุด การทำการเพาะปลูกแบบโคกไม้ ทำลายป่าหรือทำไร่เลื่อนลอย เป็นผลเสียหายในทางกานเศรษฐกิจต่อส่วนรวมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล และทำให้เกิดน้ำหลากได้ เพราะไม่มีสิ่งกีดขวาง สรุปแล้วชาวเขาส่วนใหญ่มีรายได้น้อย มีการอพยพและเคลื่อนย้ายอยู่บ่อย ๆ อันเป็นผลกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของชาติ

ปัญหาของชาวเขาต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ

1. ปัญหาการทำลายป่า เนื่องจากชาวเขาทำไร่เลื่อนลอย เนื้อที่ป่าและต้นน้ำลำธารทางภาคเหนือถูกทำลายปีละ 100,000-200,000 ไร่ แบบโคกแล้วเผา เพื่อทำที่อยู่อาศัย ปลูกฝิ่น ข้าว ข้าวโพด พริก ถั่ว มัน เพื่อใช้ในการบริโภค เลี้ยงสัตว์ ฝิ่นนั้นทำให้ชาวเขารายได้ที่ดีที่สุดประมาณ 3,200 - 3,600 บาทต่อปี

2. ปัญหาการปลูกฝิ่น ฝิ่นเป็นพืชหลักซึ่งทำรายได้เป็นเงินสดให้แก่ชาวเขา และเป็นอาชีพที่อำนวยความสะดวกแก่ชาวเขาในการซื้อขาย ในช่วงเวลาที่ฝิ่นสุกจะมีพ่อค้าขึ้นไปรับซื้อถึงที่ โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนฮ่อ บางคนขึ้นไปค้าขายกับชาวเขาโดยตั้งร้านค้าจั่วพวกเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น น้ำมันก๊าส ไม้ขีดไฟ เทียนไข เสื้อผ้า เกลือ ฯลฯ ในรูปของ

⁴¹Gordon Young, op.cit., p.66.

เงินเชื่อ ซึ่งให้กำไรไม่น้อยกว่า 100 %⁴² เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว ชาวเขา ก็จะชำระหนี้แก่พ่อค้า
ควยเงิน ซึ่งพ่อค้าสามารถกำหนดราคาได้ตามชอบใจ โดยปกติจะอยู่ในราวประมาณ ก.ก. ละ
800 บาท⁴³ เมื่อนำมาขายที่ตลาดก็ได้กำไรหลายเท่าตัว พ่อค้าจึงมีกำไรทั้งขึ้นและลง
และเป็นผู้มีอิทธิพลต่อชาวเขาอย่างมากในทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชาวเขาจะ
รู้ว่าถูกพ่อค้าเอาเปรียบ พวกเขาก็ก็นิยมสนทนากับพ่อค้าเป็นอย่างดี เพราะพ่อค้าเป็นผู้
เดียวที่คอยช่วยเหลือในยามทุกข์ยาก ฉะนั้นพวกเขาจึงหันหน้าเข้าหาคนกลุ่มนี้มากกว่าเจ้าหน้าที่
ของรัฐบาล

สำหรับปัญหาเรื่องการปลูกฝิ่นของชาวเขา แต่เดิมประเทศไทยไม่มีกฎหมายเข้มงวด
เกี่ยวกับฝิ่นนัก ฝิ่นเริ่มเข้ามาบิบบบาทในประเทศไทยเมื่อราว 200 ปี⁴⁴ มานี้เอง นิยมสูบกัน
ในหมู่ชาวจีนซึ่งทำงานหนัก นับว่าเพื่อบรรเทาความเหน็ดเหนื่อย ต่อมาได้ขยายวงกว้างออก
ไปทุกที่ รัฐบาลได้ตระหนักถึงผลร้ายอันจะเกิดจากฝิ่น จึงได้มีกฎหมายเกี่ยวกับฝิ่นขึ้นตั้ง เช่น
ในปี 1956 ในสมัย ร.6 ได้มีกฎหมายเกี่ยวกับการขอสัมปทานทำไร่ฝิ่น และจำกัดการสูบฝิ่น
ให้อยู่ในขอบเขต แต่ถึงกระนั้นก็ตาม จำนวนผู้เสพยาฝิ่นติดก็ยังมีเป็นจำนวนมาก รัฐบาลได้ตระหนัก
ถึงผลของการเสพยาฝิ่นว่าทำให้สุขภาพของผู้เสพยาฝิ่นทรุดโทรม เกียจคร้านไม่อยากทำกากรงาน สุขภาพ
ทางจิตเสื่อม หมกมุ่นค้าในทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดอาชญากรรม ดังนั้นรัฐบาลภายใต้การ
นำของ ๖๗๓ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติ จึงได้ออกประกาศของคณะปฏิวัติฉบับ
ที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2501 ห้ามการผลิตและการเสพยาฝิ่น รวมทั้งการมีฝิ่นไว้ในครอบครอง

⁴² คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา, การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา, มิถุนายน,
2506, หน้า 4.

⁴³ คณะนักสำรวจสหประชาชาติ, รายงานการสำรวจความต้องการทางเศรษฐกิจและ
สังคมในอาณาบริเวณที่ปลูกฝิ่นของประเทศไทย, มกราคม-กุมภาพันธ์ 2510, พระนคร :
โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, หน้า 61.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

โดยมอบให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดำเนินการ⁴⁵ ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้หากจะพิจารณา
ในแง่ของกฎหมายแล้ว ย่อมจะมีผลกระทบกระเทือนโดยตรงต่อเศรษฐกิจของชาวเขา โดย
เฉพาะแม่แม่ว เย่า ลีซอ มูเซอ และอีก้อ ซึ่งยังชีพอยู่ด้วยการทำไร่ฝิ่นหรือผลิตฝิ่น⁴⁶ ซึ่ง
ให้ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 4 ก.ก. ต่อไร่ สำหรับราคาฝิ่นดิบบนเขา ก.ก. ละประมาณ 800
บาท บางครอบครัวสามารถผลิตฝิ่นได้ถึงปีละ 15 ก.ก. แต่โดยเฉลี่ยแล้วรายได้ของชาวเขา
ที่ปลูกฝิ่นอยู่ระหว่าง 3,500-5,000 บาท ซึ่งสูงกว่ารายได้โดยเฉลี่ยของชาวนาในพื้นที่
ตามบริเวณที่อยู่ห่างไกลเสียอีก⁴⁷ โดยปกติเชื่อกันว่าชาวเขาปลูกฝิ่น 5 ไร่ คือ แม่ เย่า
ลีซอ มูเซอ และอีก้อ เฉลี่ยแล้วในปีหนึ่งสามารถปลูกฝิ่นได้ประมาณ 4 ก.ก. ต่อครอบครัว
ซึ่งในรายงานของ Gordon Young รายงานว่ามีชาวเขาทั้ง 5 ไร่ ประมาณ 15,678
ครอบครัว ฉะนั้นในปีหนึ่งฝิ่นที่ผลิตในประเทศไทยจะมีประมาณ 53,000 ก.ก. คิดเป็นเงินไทย
ประมาณ 42,400,000 บาท ดังรายละเอียดจากตารางข้างล่างนี้⁴⁸ (หนึ่ง ในรายงานของ
สหประชาชาติกล่าวว่าหากเฉลี่ยว่าครอบครัวหนึ่งมี 6 คน แล้ว ฝิ่นที่ผลิตในประเทศไทยจะมี
ถึง 75 ตัน คิดเป็นเงินไทยประมาณ 55,000,000 บาท ทั้งนี้คิดรวมถึงครอบครัวที่กินและ
กะเที๋ยงที่ปลูกฝิ่นด้วย)

⁴⁵ ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 37, หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 15 (ฉบับ
พิเศษ) 9 ธันวาคม 2510, หน้า 1 - 3.

⁴⁶ คณะนักสำรวจสหประชาชาติ, เรื่องเดิม, หน้า 44.

⁴⁷ Pataya Saihoo, op.cit., p.36.

⁴⁸ คณะนักสำรวจสหประชาชาติ, เรื่องเดิม, หน้า 77.

ชาวเขาเผ่า	จำนวนครอบครัว	จำนวนพื้นที่ผลิตได้ (กิโลกรัม)	คิดเป็นเงิน (บาท) (กิโลกรัมละ 800 บาท)
แม่	5,720	22,880	18,304,000
ลีซอ	1,450	5,800	4,640,000
อากอ	2,600	10,400	8,320,000
เยา	1,200	4,800	3,840,000
มูเซอ	2,280	9,120	7,296,000
รวม	13,250	53,000	42,400,000

อย่างไรก็ดี ประการของคณะปฏิวัติบังคับกล่าวคงกระทบกระเทือนหรือส่งผลในทางเศรษฐกิจแก่ชาวเขาแต่เพียงทฤษฎีเท่านั้น ในทางปฏิบัตินับแต่เริ่มใช้กฎหมายนี้เมื่อปี 2501 เป็นต้นมา ยังไม่ปรากฏว่าจะมีแนวโน้มในอันที่จะส่งผลกระทบต่อชาวเขาโดยแท้จริงเลย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากซากก้างเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีอาวุธยุทโธปกรณ์และเครื่องมือที่ดีในการปฏิบัติงานตามภูเขานิเวศซึ่งยากจะเข้าไปให้ทั่วถึง แม้ในทางปฏิบัติเราจะมีตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปคลุกคลีกับชาวเขาอยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่ตำรวจตระเวนชายแดนก็มิได้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจับกุมหรือปราบปราม ตรงกันข้ามกลับมีหน้าที่ส่งเสริมมิตรภาพกับชาวเขา ฉะนั้นกฎหมายจึงขัดกับนโยบายของตำรวจตระเวนชายแดน⁴⁹ อีกประการหนึ่ง หากเจ้าหน้าที่จะใช้วิธีเค้นขาคับชาวเขา ชาวเขาก็หาที่ลี้ลับกว่าเก่าหรือย้ายไปตั้งหมู่บ้านเลย ไม่ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ของรัฐบาลในอันที่จะให้การพัฒนาชาวเขาโดยรวมรวมชาวเขาให้อยู่เป็นกลุ่มก้อนซึ่งง่ายแก่การควบคุมและให้การช่วยเหลือได้โดยสะดวก การใช้กำลังปราบ

⁴⁹Pataya Saihoo, op.cit., p.39.

ปรามโดยเข้มงวดกวดขันจะทำให้ชาวเขารู้สึกว่าถูกกดขี่และบีบบังคับมากเกินไปทำให้ชาวเขารู้สึกไม่เป็นมิตรกับคนไทย และจะเป็นช่องทางให้ฝ่ายตรงข้ามยกเอามาเป็นข้ออ้างแล้วถือโอกาสแทรกซึมชาวเขาได้ ฉะนั้นปัญหาเรื่องดินกับชาวเขารัฐบาลจึงต้องยอมใช้วิธีอะลุ่มอล่วยและอ่อนข้อให้แก่ชาวเขาที่ยังถือค้ำยัคคืออาชีพทำไร่ผืนอยู่ต่อไป นักวิชาการบางท่านได้ให้ความเห็นว่ากรณีใช้กำลังเจ้าหน้าที่เข้าทำลายล้างไร่ผืนของชาวเขาโดยเด็ดขาดไม่ใช่วิธีการที่ถูกต้องในการขจัดปัญหาเรื่องดิน หนทางที่ดีที่สุดรัฐจะต้องโอนโอนผืนปรนกับชาวเขา เพราะการปลูกผืนถือเป็นประเพณีซึ่งฝังรากลึกอยู่ในสายเลือดของชาวเขา การแก้ไขจะต้องค่อยเป็นค่อยไป และให้ชาวเขายอมรับสภาพของตนเองโดยทางอ้อมด้วยการใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดกับพ่อค้าที่ลักลอบซื้อขายผืนในพื้นที่ราบ และกำหนดบทลงโทษหนัก เมื่อเป็นเช่นนี้ผลกำไรจากการค้าผืนก็ไม่มีอิทธิพลจูงใจอีกต่อไป ด้วยวิธีการดังกล่าวเจ้าหน้าที่บ้านเมืองจะไม่ต้องเผชิญหน้ากับชาวเขาในลักษณะของผู้คัดผลประโยชน์อีกต่อไป⁵⁰ และเมื่อชาวเขาขาดตัวกลางสำคัญก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงอาชีพเสียใหม่เพื่อความอยู่รอดของตนเองอย่าไรก็ดี การที่จะบีบบังคับชาวเขาโดยวิธีนี้รัฐบาลจะต้องออกทุนและตระเตรียมแผนการอาชีพใหม่สำหรับชาวเขาให้ทันกับเหตุการณ์ด้วย มิฉะนั้นชาวเขาอาจตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายตรงข้ามในอันที่จะบ่อนทำลายอาชีพไทยของชาติ เมื่อฝ่ายตรงข้ามสัญญาจะช่วยให้ชาวเขาได้พบกับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

นอกจากปัญหาเรื่องการหาอาชีพใหม่ให้แก่ชาวเขาแล้ว เราจะต้องคำนึงถึงคำว่าชาวเขามิใช่เป็นเพียงผู้ผลิตเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้เสกผืนด้วย จากรายงานการสำรวจของสหประชาชาติ ประมาณความเขตก่าเสกผืนประมาณ ร้อยละ 11.9 ของประชากร แมวร้อยละ 9.55 ของประชากร เขาร้อยละ 15.9 ของประชากร หรือคิดเฉลี่ย 11.355 ก.ก.⁵¹ ฉะนั้นทราบได้ทีชาวเขายังสูบผืนที่คอกอยู่ชาวเขาจะเลิกปลูกผืนไม่ได้

⁵⁰ Pataya Saihoo, Ibid., p.41.

⁵¹ คณะนักสำรวจสหประชาชาติ, เรื่องเดิม, หน้า 96.

ผู้พัฒนาที่เกี่ยวของกับชาว เขาจะต้องคำนึงถึงปัญหานี้ และต้องหาทางบำบัดรักษาให้ ชาว เขาขาดจากการรูดินอย่าง เกิดขาดเสียดก่อน มิฉะนั้นโครงการที่วางไว้ก็จะไม่สัมฤทธิ์ผล เพราะชาว เขาจะต้องผลิตดินเพื่อสูบ และมีผลพลอยได้จากการผลิตนั้นด้วย และนอกจากนี้ รัฐบาลจะต้องอำนวยความสะดวกให้แก่ชาว เขาพอสมควร โดยจัดสร้างร้านค้า เครื่องอุปโภค บริโภคในราคาถูก หากตลาดให้ชาว เขาจำหน่ายสินค้า และให้ความสนใจแก่ชาว เขาให้มากขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาได้ทราบที่ รัฐบาล ได้เล็ง เห็นถึงการ เสียสละอย่างใหญ่หลวงของพวก เขาที่มีต่อประเทศชาติและคนไทย และพยายามหาทางตอบแทนเขาด้วยวิธีการดังกล่าวเพื่อ พวกเขาจะไม่รู้สึกว่าการ เสียสละของตนนี้เป็น การ เสียเปล่า ไม่ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ใด

3. ปัญหาทางด้านสังคม ชาว เขามีความรู้สึกในความแตกต่างทางสังคม รู้สึกเปรียบเทียบ และมีความไม่แน่ใจว่าเป็นพลเมืองของชาติใด ชาว เขาถือตนว่า ไม่มีสัญชาติทั้ง ๆ ที่เกิด และพำนักอยู่ในประเทศไทย ไม่ค่อยหวงแหนพื้นแผ่นดินไทยที่ตนอาศัยอยู่ ไม่มีที่ยึดเหนี่ยวใน สถาบันที่ตนรักและหวงแหน ซึ่ง เป็น การร้ายที่จะเป็น เป้าหมายของการดำเนินการของคอมมิวนิสต์

ชาว เขาบาง เผ่ามีสังคมกึ่งเร่ร่อน เช่นเผ่าเซอ กะเหรี่ยง เนื่องจากการทำไร่เลื่อนลอย ทำให้ต้องย้ายที่พำนักอยู่เสมอ ๆ นอกจากนั้นสาเหตุอื่นก็มีผลให้โยกย้ายได้เหมือนกัน เช่น เหตุ ผลทางศาสนา และความเชื่ออื่น ๆ⁵²

นอกจากนี้ยังมีชาว เขาพวกเผ่า ที่อยู่ต่างหมู่บ้านกัน จะมีความสัมพันธ์ติดต่อกันเป็นประจำต้อง ไปมาหาสู่กันแทบทุกปี จากการติดต่อบนนี้ทำให้มีการลักลอบข้ามแดนไปมากัน อยู่เป็นประจำ การตรวจตราของ เขาหน้าที่ทำได้ยาก เพราะทะเลเป็นบ้านของเผ่าพวกนี้ไม่ได้ ทำหัวกันทุกหมู่บ้าน⁵³

นอกจากนั้น พวกเผ่าชอบฟังวิทยุกระจายเสียง ซึ่งกระจายเสียงเป็นภาษาเผ่า จึง

⁵² พินิจ พิชัยกัลป์, เรื่องเดิม, หน้า 13.

⁵³ นุศิษฐ์ จินตาศรี, "ประวัติความเป็นมาของเผ่าบ้านแม่โถ, " ฉบับที่ 1 วันที่ 17 ตุลาคม 2509 (เอกสารโรเนียว), หน้า 25 - 26.

อาจตกเป็น เครื่องมือของการ โฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ เพราะพวกนี้โดยเฉพาะ
อย่างนี้พวกเรามี เครื่องรับวิทยุทั้งตัวซึ่งกระจายเสียง เป็นภาษาแม่จากฝ่ายกระบวนการ
ประเทศลาวทุกวัน และรับฟัง เป็นภาษาแม่ของฝ่ายแดง ชักชวนให้เขาออกนอกประเทศไปฝึก
อาวุธและโฆษณาชวนเชื่ออยู่เนือง ๆ⁵⁴

การที่ชาวเขาย้ายมาอยู่สูง ๆ การติดต่อกับไม่สะดวก ย่อมยากในการที่จะทำให้ชาวเขา
กลายเป็นคนไทย เพราะเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและองค์การสาธารณะต่าง ๆ ดูแลช่วยเหลือไป
ไม่ถึง ครั้นจะให้ชาวเขาเหล่านั้นอพยพลงมาพื้นราบ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัย
ภัยทางชายแดน ที่เมื่อฝ่ายเราได้นำชาวเขามาอยู่ ณ ที่ราบเสียแล้ว ชาวเขาเผ่าอื่นหรือชาว
เขานอกประเทศก็จะอพยพเข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดปัญหาที่แก้ไม่ตก⁵⁵

4. ปัญหาคนการเมือง

เนื่องจากหนังสือเอกสารต่าง ๆ ปัญหาคนการเมืองจะกล่าวไว้ไม่ละเอียดเท่า
ที่ควร แต่พอที่จะแยกออกเป็น 2 ประการ คือประการที่หนึ่งปัญหาในการปกครองตนเอง ประ
การที่สอง ปัญหาในการที่เจ้าหน้าที่ของราชการปกครอง เพื่อให้เข้าใจได้แจ่มแจ้ง จึงขอกล่าว
การปกครองของแต่ละเผ่าดังนี้

มูเซอ⁵⁶ ชุมชนมูเซอทางเหนือ โดยยอมรับหัวหน้าผู้อาวุโสของชุมชน เป็นบุคคลสำคัญ
กว่าหัวหน้าที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลไทย แต่โดยความเป็นจริงแล้วชน
มูเซอสนใจกับความแตกต่างในเรื่องระบบทั้งสองนี้มาก เพราะชีวิตประจำวันของพวกเขา
อยู่ในความรับผิดชอบของหัวหน้าหมู่บ้านของตนเอง หัวหน้าหมู่บ้านบางคนได้รับการยอมรับว่า
มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นมาก

แม่⁵⁷ อำนาจในการปกครองในชุมชนแม่นั้นมีที่มาอย่างน้อย 4 ทางด้วยกันคือ

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2 - 3.

⁵⁵ ทวีป คำรงค์สัตย์, เรื่องเดิม, หน้า 8.

⁵⁶ พินิจ พิชัยกัลป์, เรื่องเดิม, หน้า 17.

⁵⁷ นุศิษฐ์ จินตาศรี, เรื่องเดิม, หน้า 35 - 42.

อำนาจตามกฎหมาย (หัวหน้าหมู่บ้านได้รับสารตราตั้งจากวุฒิสภาราชการจังหวัดให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน) ทางหนึ่ง ตามจารีตประเพณีทางหนึ่ง จากการประชุมหมู่บ้านทางหนึ่ง และจากความคิดเห็นของพวกอาวุโสซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของหัวหน้าหมู่บ้าน ตามปกติแล้วหัวหน้าหมู่บ้านจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามอีกทางหนึ่ง ผู้ใช้อำนาจปกครองในแต่ละชุมชนชาวแมว โดยให้หัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้ใช้อำนาจแทน การดำเนินงานของหัวหน้าหมู่บ้านจะต้องเป็นไปตามภายในกรอบของจารีตประเพณีและความคิดเห็นของที่ประชุมหมู่บ้าน จะทำตามอำเภอใจตัวเองไม่ได้ การรักษาความสงบเรียบร้อย หัวหน้าหมู่บ้านจะเรียกประชุมชายฉกรรจ์ให้ทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย ชาวแมวทุกคนจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้า โดยปกติแล้วไม่หนีเขาไปแจ้งกับเจ้าหน้าที่ตำรวจหรืออำเภอ เว้นแต่ในกรณีที่มีกรณีการฆาตกรรมเกิดขึ้นเท่านั้น ในการรักษาความยุติธรรมชาวแมวจะพยายามตกลงกันเองก่อน ถ้าตกลงไม่ได้จึงจะไปฟ้องต่อทางราชการต่อไป

จากเอกสารของนายบุษิษฐ์ จินคาศรี⁵⁸ โภภรรยาลักษณะชาวเขาเผ่าแมวไว้ว่า ชาวเขาเผ่าแมวรักความเป็นอิสระ เป็นชาวเขาเผ่าที่ค่าของเงินสูงกว่าน้ำใจ มีความทะเยอทะยานสูง และภูมิใจที่ฉลาดกว่าเผ่าอื่น

เขา⁵⁹ ชาวเขาเผ่าเขาไม่มีหัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าใหญ่ที่ใช้อำนาจปกครองไปทุกหมู่บ้าน คงมีแต่หัวหน้าที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการให้เป็นผู้ใหญ่บ้านหรือช่างรายอาจเป็นกำนัน ไม่มีกฎเกณฑ์ในการเลือกหัวหน้า พวกเขานิยมนับถือความเป็นผู้นำของตระกูล หรือแซ่บางแซ่ หัวหน้าหมู่บ้านนอกจากคิดต่อกับทางราชการของไทยแล้ว ยังได้รับความไว้วางใจให้ตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ และได้รับเชิญไปในพิธีแต่งงานและการเลี้ยงในพิธีต่าง ๆ ด้วย นอกจากนี้มีหัวหน้าตั้งกล่าวแล้ว ยังมีหมอผีซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาของพวกเขามาทุกอย่างตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และยังมีผู้อาวุโสอีกคนที่ช่วยกันปกครองชาวเขาเผ่าเขา คนในสังคมเขาที่มีอายุจะได้รับความนับถือและสามารถกล่าวกล่าวคณียาญน้อยได้ หากใครโต้เถียงถือว่าเป็นคนไม่ดี

⁵⁸บุษิษฐ์ จินคาศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

⁵⁹ชอบ คชานันท์, เรื่องเดิม, หน้า 5.

อีก⁶⁰ ปกติแล้วหมู่บ้านอีกมีผู้ใหญ่บ้าน 2 คนคือ หัวหน้าใหญ่และหัวหน้ารอง เมื่อมีการทะเลาะวิวาทกัน บรรดาผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะเฝ้าและแนะนำ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเลือกโดยผู้อาวุโส ในหมู่บ้านมักจะชำระข้อพิพาทความการไกลเกลี่ยประนีประนอม การชกไชคาเสียหายระหว่างคู่ ความใช้กันแพร่หลายในบางกรณี อย่างไรก็ตาม ชาวเขาเผ่าอีกก็มีความรู้หรือเคยศึกษาคอและพูด ภาษาชาวพื้นราบได้ สามารถมีอิทธิพลในพวกตนไ้มาก

ลือช⁶¹ การปกครอง ไม่มีหัวหน้าเผ่า ไม่มีหัวหน้าหมู่บ้าน มีชนบชกรรม เนียมประเพณี เป็นสิ่งที่ทุกคนต้อง ปฏิบัติตาม แต่ไม่มีผู้ใช้อำนาจในการปกครอง สมาชิกในหมู่บ้านทุกคนมีสิทธิ และหน้าที่ในการปกครองตนเอง ไม่ขึ้นกับใคร แม้ในหมู่บ้านบางแห่งจะมีผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการ แต่ดูเหมือนบุคคลเหล่านี้ไม่มีอำนาจสิทธิเด็ดขาด อย่างใดเลย ลักษณะการปกครอง เป็นการเคารพนับถือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน แต่เขาจะเชื่อฟังและ ปฏิบัติตามหรือไม่ขึ้น เป็นเรื่อง ความคิดและการพิจารณาของแต่ละบุคคล กล่าวได้ว่าประชาชนลือช เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในสังคมของตน อย่างไรก็ตามก็ไม่กล้าทำสิ่งใดขัดแย้งกับความปรารถนา ของผู้อื่นในสังคม เขาจะต้องได้รับอนุญาตจากสมาชิกในชุมชนเสมอ ที่ทำให้ชาวเขาเผ่านี้ผู้อยู่ได้ เพราะมีความสัมพันธ์กันความเป็นญาติพี่น้อง มีสกุลหรือเผ่าอย่างเดียวกัน มีสิ่งแวดล้อม อาชีพ และชนบชกรรม เนียมเหมือนกัน การตัดสินใจ ถ้าพิพาทตกลงกันไม่ได้ ผู้อาวุโสเป็นผู้ตัดสิน ถ้าตกลงกันไม่ได้ก็ต้องไปตั้งผู้ใหญ่หรือกำนันที่เป็นเจ้าหน้าที่ของ รัฐบาลตัดสิน แต่โดยมากจะตกลง กันได้ก่อน

กะเหรี่ยง⁶² การปกครอง มีผู้เป็นหัวหน้าทางพิธีกรรมซึ่งได้ตำแหน่งมาโดยการ สืบช่วงตามสายฝ่ายบิดา นอกจากนี้เขายังเป็นหัวหน้าผู้มีอำนาจในกิจการทาง โลกและเป็นที่พึ่ง สุกท้ายของผู้อื่นในอันที่จะใช้อำนาจของเขา เพื่อปฏิเสธการขออนุญาตและ เนรเทศบุคคลอันชพาด

⁶⁰ ชอม ชซาอันท, เรื่องเดิม, หน้า 6 - 7.

⁶¹ ประเสริฐ ชัยพิภลิต, เรื่องเดิม, หน้า 14.

⁶² ปีเตอร์ ฮันตัน, เรื่องเดิม, หน้า 17 - 19.

ถึงแม้ว่าความเห็นของ เขามีน้ำหนักกว่าคนส่วนใหญ่ แต่เขามักจะยอมฟังการตัดสินใจของ เสียงส่วน
 มาก กิจกรรมที่สำคัญทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านจะได้รับ การอภิปรายกันในระหว่างกลุ่มบุคคลที่รวม
 ตัวกันอย่างหลวม ๆ ประเภทหนึ่ง ซึ่งรู้จักกันในฐานะผู้ดูแลผู้ดูแลของหมู่บ้าน การประชุมกัน เพื่อ
 ทาร่วมมือกันทั้งหมู่บ้านเป็นบ่อยครั้ง ชาวกะเหรี่ยง ไม่ต้องการต่อสู้เพื่อป้องกัน เขตแดนและ
 ไม่เคยมีการทะเลาะกันเอง เลือดกัน เพราะมีข้อกำหนดที่เข้มงวดทางศาสนา เกี่ยวกับการ
 กระทำที่รุนแรง ครอบครัวที่ไม่พอใจการตัดสินใจของหมู่บ้าน อาจจะไปอยู่ในหมู่บ้านอื่นหรือไม่ก็
 รวมกลุ่มตั้ง เป็นหมู่บ้านขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตามหัวหน้าหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ ส่วนมากได้รับการแต่งตั้ง
 โดยกำนันหรือนายอำเภอ และเท่าที่สังเกตพวกกะเหรี่ยงส่วนมากมักจะกลัวเจ้าหน้าที่ตำรวจ

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การปกครองของชาวเขามบางเผ่าโดยมีหัวหน้า เป็น
 เจ้าหน้าที่ของทางราชการนั้น เขาไม่ยอมรับ ประกอบกับบางเผ่ามีจิตใจ โชนแข็งที่จะรับการ
 ช่วยเหลือโดยง่าย ชาดความรับผิดชอบ จึง เป็นการล่อแหลมต่อฝ่ายตรงข้ามที่จะดำเนินการ
 โฆฆณชวน เชื้อใจง่าย ยังมีอีกหลายเผ่าที่นับถือหัวหน้าหมู่บ้าน หรือจารีตประเพณีของตัวเอง
 อย่างเคร่งครัด ถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องถิ่นไม่รับเอาใจใส่ และดำเนินวิธีการเข้าถึงจิตใจ
 ชาวเขาอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว การกระทำก็จะขัดกับความ รู้สึกของชาวเขา ทำให้ชาวเขาเห็น
 ว่าเขาไม่มีทางเลือกอื่นใด นอกจากจับอาวุธขึ้นต่อสู้ขัดขวาง ซึ่งจะ เป็นประโยชน์กับฝ่ายตรงข้าม
 ข้าม ดังที่ พ.ต.อ.ทวีป คำรงค์สัตย์⁶³ กล่าวไว้ในหนังสือปัญหาชาวเขาในประเทศไทยไว้ว่า
 เมื่อมีใครไปกระทำขัดกับความ รู้สึกของชาวเขา ทำให้เขาไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจับอาวุธ
 ขึ้นต่อสู้ขัดขวางเท่านั้น ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่เขารู้จัก แล้วเหตุร้ายแรงก็จะตามมา อันเป็นประโยชน์
 แก่การแทรกซึมทำลายของคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก เพราะได้รอคอยโอกาสเช่นนี้อยู่แล้ว

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าว รัฐบาลจึงมีนโยบาย เปลี่ยนทัศนคติของชาวเขา ด้วยวิธีการต่อไปนี้⁶⁴

1. ทำความเข้าใจให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือในการพัฒนาทั้งบุคคลและหมู่บ้าน

⁶³ทวีป คำรงค์สัตย์, เรื่อง เขม, หน้า 3.

⁶⁴ทวีป คำรงค์สัตย์, เรื่อง เขม, หน้าเดียวกัน.

2. ยอมรับสิทธิความเป็นไทยของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยหยิบยื่นสิทธิขั้นนี้ ๆ ตาม
ความสำคัญ
3. สร้างศรัทธาให้ชาวเขาเห็นว่า เจ้าหน้าที่รัฐบาลเป็นผู้ดูแลความทุกข์สุขเห็นอก
เห็นใจ ช่วยเขา ไม่ข่มเหงรังแก ตลอดจนให้ความยุติธรรมแก่พวกเขา
4. ให้ชาวเขาได้ทราบถึงความปรารถนาดีของรัฐบาลที่มีต่อพวกเขา และโครง
การต่าง ๆ ที่รัฐให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาล
กับชาวเขา
5. ให้คำแนะนำช่วยเหลือชาวเขาทุกทาง เพื่อความอยู่ดีมีสุขของพวกเขา เช่น
ช่วยเหลือทางด้านการประกอบอาชีพ การพยาบาล โรงเรียน ตลอดจนพัฒนาหาที่ทำกิน

ปัญหาทางการศึกษา

การศึกษานับว่า เป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ชาวเขาส่วนใหญ่
ต้องการให้ลูกเข้าโรงเรียนเพื่อจะได้รู้ภาษาไทยพอที่จะพูดได้แต่ไม่เห็นความสนใจของการอ่าน
และเขียนซึ่งต้องใช้เวลานานกว่า พวกเขาล้มไปจากการอ่านและเขียนจะเป็นแนวทางให้เด็ก ๆ
สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทยได้ดียิ่งขึ้น และมักจะอ้างว่า เด็กต้องทำงานในไร่⁶⁵ จึงไม่มีเวลา
ส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน รัฐบาลได้พยายามหาทางแก้ปัญหาโดยจัดสร้างโรงเรียนสำหรับเด็ก
ชาวเขาขึ้น ซึ่งเรียกว่าโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ (Welfare School) เป็นโรงเรียนประจำ
เพราะหมู่บ้านชาวเขามักกระจัดกระจายอยู่บนภูเขาทุรกันดารและขาดเส้นทางคมนาคมซึ่งจะอำนวยความสะดวก
ความสะดวกในการจะให้นัดเรียนเกินทางไปกลับ แต่โรงเรียนประจำก็ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการ
ศึกษา เพราะเด็กชาวเขามีความรู้สึกหวาดกลัวเมื่อห่างพ่อแม่ เนื่องจากไม่รู้จักขนบธรรมเนียม
ประเพณีของคนไทย ทำให้รู้สึกว่าเป็นคนแปลกประหลาด ฉะนั้นเด็กจะถูกส่งมาอยู่ในโรงเรียน
เพียงไม่กี่เดือนแล้วเด็กก็จะกลับไปอยู่บ้านตามเดิมโดยไม่กลับมาอีก

⁶⁵ ประสิทธิ์ ดิศวัฒน์, เรื่องเดิม, หน้า 37.

รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายงานการวิจัยเรื่อง "การสอนคณิตศาสตร์แก่เด็กชาวเขา"⁶⁶ ซึ่งเป็นรายงานการวิจัยตามโครงการอบรมครูช่วยสอนชาวเขารุ่นที่ 1 ณ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ใช้ตัวอย่างประชากรที่กองสงเคราะห์ชาวเขาคัดเลือกมา 57 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ หลักสูตรพิเศษ หนังสือแบบเรียน คู่มือครู แบบประเมินผลหนังสือแบบเรียน แบบประเมินผลการฝึกสอน และวิธีสอนตามแนวฝึกหัดครู ผลของการวิจัย

1. พัฒนาการของผู้รับการฝึกอบรมด้านการเรียนรู้ทางวิชาการและความสามารถอยู่ในเกณฑ์เป็นที่น่าพอใจ

2. ผู้รับการฝึกอบรมที่ฝึกสอนจำนวน 32 คน มีผลการเรียนรู้ทางวิชาการสัมพันธ์กับความสามารถในการสอน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนทั้งสองประเภทเป็น .732 มีนัยสำคัญที่ระดับ .01 แสดงว่าผู้รับการฝึกอบรมที่มีความรู้ทางวิชาการสูงย่อมมีความสามารถในการสอนสูง และผู้รับการฝึกอบรมที่มีความรู้ต่ำก็จะมีความสามารถในการสอนต่ำควย การฝึกอบรมผู้ช่วยครูสอนเด็กชาวเขาในการสอนวิชาคณิตศาสตร์ได้ผลสัมความมุ่งหมาย

3. ความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรมมีนัยสำคัญที่ระดับ .001 และคะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมมากกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรมถึง 14.39

⁶⁶แสงทวี ชื่นอุทัย, การสอนคณิตศาสตร์แก่เด็กชาวเขา (วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516) หน้า. - จ.

การวิจัยดังกล่าวตรงตามแผนศึกษาและการฝึกอบรมมีประสิทธิภาพ

4. คาโคสแควร์ (X^2) ไม่มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ซึ่งหมายความว่า ไม่ว่าผู้รับการฝึกอบรมจะมีพื้นฐานการศึกษาอย่างไร ก็มีความมั่นใจในการใช้หนังสือแบบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

อุปสรรค และข้อสังเกตแนะ

1. ผู้รับการฝึกอบรมมีความรู้แตกต่างกันมาก คือระดับ ประถมปีที่ 2 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3
2. ชาวเขาที่มารับการฝึกอบรมมีปัญหาในด้านการพูดและการออกเสียงภาษาไทย ต่างเขาก็มักมีปัญหาแตกต่างกันออกไป
3. การคัดเลือกผู้รับการฝึกอบรมควร เลือกจากชาวเขาที่เป็นฆราวาสกับพระภิกษุ สามเณรจำนวนเท่ากัน เพื่อจะเปรียบเทียบกัน
4. แบบเรียนที่ผู้วิจัยสร้างจะต้องมีการปรับปรุงก่อนที่จะนำไปใช้จริงๆ และจัดพิมพ์ แจกให้ครูช่วยครูชาวเขานำไปใช้ในการสอน
5. ในการวิจัยคราวต่อไป ผู้วิจัยเสนอแนะให้เพิ่มการฝึกอบรมวิชาวิทยาศาสตร์ พลศึกษา และ ศิลปศึกษาควบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย